

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 11 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 11

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 11

ТОШКЕНТ-2020

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдишвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Фирюза Мухитдинова ЯНГИ УЙҒОНИШ ДАВРИ: ДАВЛАТ ТИЛИНИНГ ЯНГИЛАНГАН НУФУЗИ ВА МАҚОМИ.....	4
2. Дилшод Комолов ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СУД ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ТАРИХИ.....	10
3. Отабек Алимардонов МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ МАЛАЙЗИЯ БИЛАН ХАЛҚ ДИПЛОМАТИЯСИ АЛОҚАЛАРИ.....	17
4. Abdixalik Abdulkarimov QORAQOLPOG'ISTON QISHLOQ XO'JALIGI 1960-1980 YILLARDA: ODAMLAR, VOQEALAR, UMIDLAR.....	26
5. Зафарбек Абдуллаев ТУРКИСТОНДА ҲОКИМИЯТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ: ЗИДДИЯТ ВА ЕЧИМЛАР.....	33
6. Санжар Ахмедов АБДУРАЗЗОҚ САМАРҚАНДИЙНИНГ “МАТЛАИ САЪДАЙН ВА МАЖМАИ БАҲРАЙН” АСАРИДА ТЕМУРИЙЛАРНИНГ МАДАНИЯТГА МУНОСАБАТИ ТАВСИФИ.....	39
7. Лайло Бегимкулова АМИР ТЕМУР ВАФОТИНИНГ ДАСТЛАБКИ КУНЛАРДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАРДА ШАЙХ НУРИДДИН ВА ШОҲМАЛИКЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ.....	47
8. Гулшод Авалова ТИЛ – ХАЛҚ ТАРИХИНИ БИЛИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА.....	55
9. Гулчехра Рахимова БУҲОРО ВИЛОЯТИДАГИ САНОАТ КОРХОНАЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ МУАММОЛАРНИНГ ОҚИБАТЛАРИ.....	60
10. Иродахон Тишабаева ЎЗБЕКИСТОНДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ (1960-1990 йиллар).....	70
11. Феруза Файзиева РОССИЯ ИМПЕРИЯСИ МУСТАМЛАКАЧИЛИК ШАРОИТИДА БУҲОРО АМИРЛИГИДА ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР ВА ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ МАСАЛАЛАРИ.....	78
12. Равшан Хомитов ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛАТЛАРАРО БАРҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ДАВЛАТ СИЁСАТИ (1991 - 2020 йй.).....	83

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Фирюза Мухитдинова,

Тошкент давлат юридик университети профессори

ЯНГИ УЙГОНИШ ДАВРИ: ДАВЛАТ ТИЛИНИНГ ЯНГИЛАНГАН НУФУЗИ ВА МАҚОМИ

For citation: Firyuza Mukhitdinova, NEW PERIOD OF AWAKENING: UPDATED STATUS OF THE STATE LANGUAGE. Look to the past. 2020, vol. 11, issue 3, pp. 4-9

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-11-1>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ўзбек тилининг тарихий ривожланиши, мақоми ва нуфузини ошириш тўғрисида илгари сурилган ғоялар ҳамда қонуний асослари таҳлил этилган. Шунингдек, мақолада ЮНЕСКО маълумотлари, тилшунос мутхассисларнинг тил ва унинг жамият, миллат ривожигаги ўрнига оид маълумотларга эътибор берилган.

Калит сўзлар: тил, миллат, қонун, ёшлар, маърифатпарвар, таълим, янги Ренессанс даври

Фирюза Мухитдинова,

профессор кафедры Теории и истории государства и права
Ташкентского государственного юридического университета,
доктор юридических наук,
e-mail: feruza.mukhitdinova@gmail.com

НОВЫЙ ПЕРИОД ПРОБУЖДЕНИЯ: ОБНОВЛЕННЫЙ СТАТУС ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА

АННОТАЦИЯ

В данной этой статье уделяется внимание на историческое развитие родного узбекского языка и его правовые основы. Также автором проанализированы идеи просветительства по трудам как Ибрата, Бехбуди, Авляни о необходимости изучения родного а также иностранных языков. Приведены и обоснованы факты ЮНЕСКО и статистика лингвистов.

Ключевые слова: язык, нация, закон, молодежь, просветитель, обучение, эпоха нового Ренессанса.

Firyuza Mukhitdinova,

Professor of the Department of Theory and History
of State and Law, Tashkent State University of Law,
Doctor of Law,

NEW PERIOD OF AWAKENING: UPDATED STATUS OF THE STATE LANGUAGE

ABSTRACT

This article focuses on the historical development of the native Uzbek language and its legal foundations. Also, the author analyzed the ideas of enlightenment on the works of Ibrat, Behbudi, Avlyani on the need to study native and foreign languages. The facts of UNESCO and statistics of linguists are presented and substantiated.

Index Terms: language, law, youth, educator, training, the era of the new Renaissance.

Ёш авлод қалбида она тилимизни болаликдан сингдириши мақсадида таълимнинг барча босқичларида ўзбек тилини замонавий ва инновацион технологиялар асосида мукамал ўргатишга алоҳида эътибор қаратишимиз лозим. Токи, болаларимиз ўзбек тилида равоқўйдиган, равоқўйдиган ва теран фикрлайдиган инсонлар бўлиб етишсин».

Шавкат Мирзиёев

1. Долзарблиги:

Маълумки, тил ҳар бир миллат маданиятининг тарихий бойлиги ва ўзагидир. Шу сабабли ҳам тилнинг сақланиши халқ тараққиёти ва келажагини белгилайди. Тил халқни бирлаштиради, тарбиялайди, ўқитади, урф-одат, анъаналарини сақлайди. Шу боис, 1989 йил 21 октябрда Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тили ҳақида»ги қонуни қабул қилинганди. Ўзбек тилига давлат тили мақомининг берилиши халқимизнинг миллий мустақилликка эришиш йўлидаги муҳим қадамларидан бири бўлиб ҳамда «Давлат тили ҳақида»ги қонунда она тилимизнинг илмий асосда ривожлантириш борасидаги кенг имкониятларини яратди.

2. Тадқиқот методологияси:

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар: тарихийлик, қиёсий-манتيқий таҳлил, кетма-кетлик, ҳолислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, унда Ўзбекистонда давлат тили мақомини кўтариш давлат сиёсатининг устувор йўналиши бўлиб келганлиги тадқиқ этилди.

3. Тадқиқот натижалари:

«Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонга кўра, 21 октябрь санаси юртимизда «Ўзбек тили байрами куни» деб белгиланди. Она тилимизнинг келгуси тараққиётига оид кўплаб масалалар қаторида давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя қилинишини, соҳага оид муаммоларни таҳлил этиб, бу борада ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасида Давлат тилини ривожлантириш бўйича алоҳида тузилма ташкил этилди. Янги сўз ва атамаларни расмий истеъмолга киритиш борасидаги ишларни тартибга соладиган Атамалар комиссияси ўз ишини бошламоқда. Яқин келажақда «Давлат тили ҳақида»ги қонун бугунги кун талаблари нуктаи назаридан ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиниб, янада такомиллаштириш ишлари ҳам кўзда тутилган.

Биргина шу эмас, албатта. Жорий йилнинг 20 январь куни бошланган хайрли ишларнинг узвий давоми сифатида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Мамлакатда давлат тилида иш юритишни самарали ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Шунингдек, давлат тилига эътибор натижасида Бош Қомусимизнинг 4-моддасида «Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир», деб белгилаб қўйилган. Қонунга асосан энг муҳим қадриятлардан бири ҳисобланган тил қонун даражасида ҳуқуқий асосга ва қафолатга эга бўлди. Демак, қонун билан ўзбек тилининг мақоми ҳуқуқий мустаҳкамланди. Мазкур ҳуқуқий асос орқали янги Ренессансга интилаётган давлатнинг, ҳукуматнинг, унинг янги раҳбарининг элга, юртга нисбатан

этибори, эҳтироми намоён этилганининг гувоҳимиздир. Ўзбек тили – Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг мутлақ кўпчилиги бўлмиш ўзбек халқининг она тилидир. У Ўзбекистон бирлиги ва яхлитлиги, жамият жипслигининг муҳим омили ҳисобланади. Шу боис ҳам, бугунги кунда ҳар бир фуқаро ўзбек халқининг, унинг миллий маданияти ва ўзига хослигини ифода этувчи восита бўлмиш ўзбек тилининг ҳар томонлама ривожланишини таъминлаш, мазкур тилнинг давлат тили мақомидек салоҳиятини изчил ва тўлиқ рўёбга чиқаришда фидойилик, ватанпарварлик, инсонпарварлик жи-атини намоён этиши муҳим вазифадир.

Ҳеч бир тилдан кам бўлмаган Она тилимиз ўз забонимизга тўлақонли қайтариб берилганига 30 бир йил тўлмоқда. Аммо бу давр ўзни таниб олмоқ учун асло камлик қилмайди. Ўзбек тилининг халқаро микёсдаги нуфузи ошиб, фаол мулоқот воситасига айланиб бормоқда. Турли даражадаги расмий учрашувлар, музокараларда тилимиз кенг қўлланилаётгани, хориждаги кўплаб университетлар, илмий муассасаларда ўзбек тили марказлари ташкил этилиб, уларда она тилимизни ўрганишга қизиқувчилар сафи тобора ортиб бормоқда. «Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида»ги Қонуннинг 1-моддасида қайд этилганидек: Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир. Ўзбекистон Республикаси ўзбек тилини бутун чоралар билан ривожлантиради ва унинг сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётнинг барча соҳаларида амал қилишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида рус тилини СССР халқларининг миллатлараро муомала тили сифатида ривожлантириш ва ундан эркин фойдаланиш таъминланади.

Миллий ва рус, рус ва миллий тилларда мулоқот қилишни ривожлантириш учун қулай шарт-шароит яратилади.

Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида яшаб турган барча миллат ва элатлар тилларининг эркин амал қилишини таъминлайди, ушбу тиллар раванқ топиши, уларга ҳурмат билан муносабатда бўлиниши учун тегишли шароит яратади.

Маълумотларга кўра, ЮНЕСКО ташкилоти экспертлари 1953 йилда “давлат тили” ва “расмий тил” тушунчаларини фарқлашни таклиф этган. Унга кўра: Давлат тили - сиёсий, ижтимоий ва маданий соҳаларда маълум бир давлатда интеграция (бирлаштирувчи) вазифасини амалга оширадиган, шунингдек ушбу давлатнинг рамзи саналадиган тилдир. Расмий тил – давлат бошқаруви, қонунчилик, суд жараёни тилидир. Ушбу икки таъриф тушунтириш-тавсия сифатида қабул қилинади холос, барча мамлакатлар учун мажбурий эмас. Бизнинг ватанимиз эса, кўп миллатлик давлат бўлиб, унда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари истиқомат қилади. Жумладан, Ўзбекистон аҳолисининг 80 фоиздан ортигини ўзбеклар ташкил этиб, уларнинг умумий аҳоли сонидаги улуши мунтазам ошиб бормоқда. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тили тўғрисида”ги Қонунига (янги таҳрир) мувофиқ, Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир. Ўзбек тилига давлат тили мақомининг берилиши республика ҳудудида яшовчи миллат ва элатларнинг ўз она тилини қўллашдан иборат конституциявий ҳуқуқларига монелик қилмайди. Фуқаролар миллатлараро муомала тилини ўз хоҳишларига кўра танлаш ҳуқуқига эгадирлар. Шу билан бирга, Ўзбекистонда истиқомат қилувчи барча миллат ва элат тилларига ҳурмат кўрсатилади ва уларнинг ривожини учун шароитлар яратади. Зеро, илк ёзма манба «Авесто»да эзгу фикр, эзгу суз, эзгу амал илгари сурилганининг амалий ифодасидир. Абу Райхон Беруний, Ибн Сино, Ал Хоразмий, Ал Фарғоний, Алишер Навоий, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Бобур Мирзо сингари буюк сиймоларни етиштирган халқ тилининг нуфузи дунё ҳамжамятида ўз ўрнига эгаллигини яхши биламиз. Тил миллатнинг бойлиги эканлиги шарқ мутафаккирлари таълимотида ҳам акс этган. Жумладан, жадидлардан Абдулла Авлонийнинг «Ҳифзи лисон» мақоласида шундай сўзлар қайд этилган: «Миллий тилни йўқотмак — миллатнинг руҳини йўқотмакдир. Ҳайҳот! Биз туркистонлилар миллий тилни сақламак бир тарафда турсун, кундан-кун унутмак ва йўқотмақдаурмиз...Ё-ху! Бизга на бўлди? Боболаримиз йўлидан чиқиб кетдук!». Унинг мантиқий давоми сифатида маърифатпарвар аллома ва ўз даврида ўнга яқин дунёвий тилларни пухта ўрганган олим Исҳоқхон Ибратнинг сўзлари ҳам

этиборга лойик: «Бизнинг ёшлар албатта бошқа тилни билиш учун саъй-ҳаракат қилсинлар, лекин аввал ўз она тилини кўзларига тўтиё қилиб, эҳтиром кўрсатсинлар. Рус тили билан бир қаторда ўнга яқин Шарқ ва Ғарб тилларини анча мукамал билган Исҳоқхон Ибрат бу муҳим масалада ҳам ўз халқига ёрдам қўлини чўзди. У олти тилдаги: арабча, форсча, ҳиндча, туркча, сартча (ўзбекча) ва русча сўзларни ўз ичига олган «Луғати ситта ал-сина (Олти тилли луғат)» номли луғат китобини яратган. Бундан юз йиллар олдин маърифатпарвар ватандошларимиздан Маҳмуджўжа Бехбудий билдирган фикрлари айниқса қимматли, унинг айтишича, миллатнинг тараққийси учун бир-неча тилларни билиш шартдир. Бехбудий ўзи асос солган ва муҳаррирлик қилган «Ойна» журналининг 1913 йил 13 август I-сонида «Икки эмас, тўрт тил лозим» мақоласи билан чиқиш қилади. Шунингдек, фаолияти давомида журнални тўрт тилда номлагани ҳам чет тилларни билаш ва эгаллаш факулотда зарурлигидан далолат беради. Шу билан бирга, Бехбудий мусулмонлар барча нарсани шариат қолипига солиб, илм ва тараққиётда бошқа халқларга нисбатан анча ортда қолиб кетганликларидан изтиробга тушади. Самарқанд муфтийси бўлган Бехбудий ислом ақидалари ҳамда шариат қонунларидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланиб, мусулмонларга зуғум қилаётган баъзи эшон ва мулалар, “қадимчилар” ёки қўштирноқ ичидаги уламоларни қаттиқ қоралайди. Ҳақиқий уламо барча мусулмонлар ҳаётини мувофиқлаштириб турувчи ижтимоий куч бўлиши керак, деб ҳисоблайди. “Уламолар ва ҳар бир миллатнинг ақлий меҳнат билан шуғулланувчи шахслари, — деб ёзган эди Бехбудий, — ўз миллатларининг келажакдаги йўлини кўрсатиб беришлари, маслаҳатлар беришлари, урф-одатлар ислоҳоти учун масжидларда ваъз-насихатлар қилишлари, мактаб ва мадрасаларда бу дунё ва охирада керакли бўлган илмларни ўргатишлари, газета ва китоблар ёрдамида миллатни қай тарзда бой қилиш тўғрисида мулоҳаза ва мувоҳасалар қилишлари керак”.

Бехбудий ўзининг деярли барча ижтимоий-сиёсий, илмий, диний-маърифий чиқишлари(китоблар, дарсликлари, мақолалари)да миллатни, айниқса, ёшларни янги, замонавий илмларни эгаллашга ундагани бугунги кунда юридик кадрлар тайёрлаш борасидаги ишларни янги поғонага кўтаришга хизмат қилади. Зеро, ўз тилига садоқат — бу ватаний ишдир» деганига жавоб сифатида мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёевнинг бевосита ташаббускорлиги остида ўзбек тилига бўлган этиборимиз янада жонланмоқда. 2019 йилнинг 21 октябрь куни зиёлилар иштирокида бўлиб ўтган катта анжуманда давлатимиз раҳбари тилимизнинг мавқеи ҳақида: «Дунёдаги қадимий ва бой тиллардан бири бўлган ўзбек тили халқимиз учун миллий ўзлгимиз ва мустақил давлатчилигимиз тимсоли, бебаҳо маънавий бойлик, буюк қадриятдир» дея таъкидладилар. Ва айнан ушбу тадбирда «Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чоратадбирлари тўғрисида»ги фармонга имзо чекканини айтганида барча қатнашчилар бу сўзларни улкан кўтаринкилик билан қарши олинди. Қувонарли томони шундаки, илк бор халқаро ташкилот минбарида ўзбек тилида маъруза янгради. Жумладан, Шавкат Мирзиёев Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеясининг 75-сессиясида ўзбек тилида нутқ сўзлагани барчанинг азалий орзусининг амаий иодаси булди, десак муболага булмайди. Зеро, жон куйдириб айтилган: «Мақсадимиз - ҳар бир инсоннинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини, саломатлиги ва фаровонлигини таъминлайдиган адолатли глобал тизимни биргаликда яратишдир», дейилган фикрлар узбек тилининг инсонпарварлиги, халқпарварлигини, тинчликсеварлигини, адолатпарварлигию эзгулигини ифодалагн булса, иккинчи томонда сайёрамизда барча давлатлар ўз фуқаролари учун мажбуриятини бажариши тўғрисидаги яъни, Шавкат Мирзиёев БМТ шафелигида “Пандемиялар даврида давлатларнинг ихтиёрий мажбуриятлари тўғрисида”ги халқаро кодексни ишлаб чиқишни таклиф этгани тилимизнинг халқаро миқёсдаги нуфузини оширди. Чунки бу ҳужжатда ҳар бир давлатнинг ўз фуқаролари ва халқаро ҳамкорлари олдидаги мажбуриятлари акс этиши лозимлиги таъкидланди. 173 га яқин давлатлар иштирокида ўзбек тилининг халқаро нуфузини оширган ташаббус ва таклиф дунё ёшларига қаратилган август ойида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти шафелигида ёшлар ҳуқуқларига бағишланган Самарқанд халқаро форуми ўтказилганини эслаб, жаҳон ҳамжамиятини “Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисида”ги Бирлашган Миллатлар Ташкилоти

конвенциясини қабул қилиш бўйича Ўзбекистон ташаббусини қўллаб-қувватлаш таклифи ёшлар ҳуқуқининг халқаро ҳимоясини қамраб олгани ўзбек тилидаги чақируви эди. Шунингдек, Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Афғонистонни Марказий Осиёнинг ажралмас қисми сифатида қабул қилишини таъкидлаб, афғон халқининг келажагини, тараққиётини ва тинчлигини қўллаб қувватлаш таклифи ҳам ўзбек тилида янграгани, тилимизнинг янада жозибadorлигини ифода этди. Зеро, Афғонистонда ўзбек тилида сўзлашувчилар кўпчиликини ташкил этади. Бугунги кунда Ер юзиде 50 миллионга яқин аҳоли ўзбек тилида сўзлашади. Давлатимиз раҳбарининг БМТда ўзбек тилидаги чиқиши Она тилимизнинг янгиланган даврдаги умр боқийлигини мустаҳкам берган омил бўлди, албатта. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида»ги Қонунига кўра, «Тил миллатнинг улкан бойлиги ва бебаҳо мулкидир. Социализмни, миллатлараро муносабатларни такомиллаштириш, халқларнинг миллий ва байналмилал ўзлигини англашнинг ўсиши миллий тилларни ҳар томонлама ривожлантиришни тақозо этади. Ушбу Қонун ўзбек тилининг Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида (майдонида) давлат тили сифатида амал қилишининг ҳуқуқий асосларини белгилаб беради. Қорақалпоғистон Автоном Совет Социалистик Республикаси ўз заминиде тилга оид барча масалаларни ҳал қилиш ҳуқуқига эгадир. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшовчи барча граждaнлар, қайси тил уларнинг она тили эканлигидан қатъи назар, тенгдирлар. Ўзбек тилига давлат тили мақомининг берилиши республикада яшовчи бошқа миллат ва элатларнинг ўз она тилларини қўллашдан иборат конституцион ҳуқуқларига монъелик қилмайди. Ўзбекистон Республикаси граждaнларнинг республика давлат тилини, СССР халқлари тилларини ҳамда чет тилларни ўрганишга бўлган интилишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлайди»-дейилган. Давлат тили ҳамда замонавий Ўзбекистон ҳудудида кенг тарқалган ва ҳуқуқий мақомига ўзгартиришлар киритилган рус тили билан бир қаторда ҳудудларда бошқа тиллардан ҳам фойдаланиб келинади. Жумладан, Қорақалпоғистон Республикасида қорақалпоқ тили ҳам расмий тил ҳисобланади. Шунингдек, Фарғона вилоятининг Сўх туманида эса аҳолининг аксар қисми этник тожиклар бўлиб, у ерда тожик тилида таълим олиб бориловчи мактаб, лицей ва касб-хунар коллежлари мавжуд. Сурхондарё, Самарқанд, Бухоро, Наманган ва бошқа ҳудудларда тожик тилидаги ОАВ, мактаблар, лицейлар, техникум, коллежлари ва олий таълим муассасаларининг бўлимлари фаолият кўрсатмоқда. Тошкент ва Навоий вилоятларида козоқ тилида ўқитиладиган мактаблар ва олий таълим муассасаларининг бўлимлари мавжуд. Хоразм вилояти ва Қорақалпоғистон Республикасида хатто туркман тилида таълим бориловчи мактаблар фаолият кўрсатмоқда. Бундай ёндашув глобаллашув даврида анъанавий қадриятлар ҳамда миллий ва маданий ўзига хосликни сақлаб қолиш каби муҳим жиҳатларнинг жамланмаси инсоният ривожининг асосий омили ҳисобланади. Зеро, тилшунос мутахассисларнинг маълумотларига қараганда, бугунги кунда ҳар икки ҳафтада битта тил йўқолиб бормоқда. Бу ўз навбатида ўша тилда сўзлашувчи халқларнинг йўқолишини англатади. ЮНЕСКО вакилларининг сўзларига қараганда, қачонлардир одамлар сўзлашадиган тилларнинг сони 7 мингдан 8 мингтагача етган бўлса, бугунги кунда сайёрамизда 6 мингта тил мавжуд бўлиб, уларнинг 90 фоизи йўқолиб кетиш арафасида турибди. Бу асосан цивилизация туфайли маданиятидан айрилаётган кам сонли миллатларнинг тилларидир. Ана шундай даврда тилларни сақланиб қолиши учун эса бу тилларни қўллаб-қувватлаш зарурдир. Айнан тил туфайли инсоният у ёки бу халққа мансублигидан фахрланиб яшайди. Барча тилларни тан олиш ва ҳурмат қилиш тинчликнинг бирдан бир кафолатидир.

4. Хулосалар:

Тилларни сақлаб қолиш бу ўша халқнинг маданияти, урф-одати, расм-русумларининг сақланиб қолишини англатади. Чунки, халқ тақдири тил тақдири билан бевосита боғлиқ. Тил ҳар бир миллат маданиятининг ўзигидир. Шу сабабли ҳам тилнинг сақланиши халқ тараққиёти ва келажагини белгилайди. Шу боис ҳам ҳар бир халқ ўз тили сақланиб қолиши ва нуфузини ошиши учун ҳаракат қилади. Яна бир бор Миллий тикланишдан - миллий юксалиш сари интилинаётган, шунингдек учинчи Ренессансга юзланаётган юртимиз

ёшларининг давлат тилининг нуфузини ошишида ўз ҳиссасини кўшишлари, шубҳасиз, долзарбдир.

Иқтибослар / Сноски / References:

---

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Тошкент, 2019 LexUZ (The Constitution of the Republic of Uzbekistan. T. 2019 LexUZ)
2. Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида»ги Қонуни LexUZ шарҳ (Review of the Law of the Republic of Uzbekistan "On the State Language" LexUZ.
3. Шавкат Мирзиёев Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеясининг 75-сессиясида ўзбек тилида нутқи. ЎЗА(Speech by Shavkata Mirziyoyeva in Uzbek at the 75th session of the UN General Assembly. UZA)
4. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар: 2 жилдлик / А.Авлоний; (Таҳрир ҳайъати: О.Шарафиддинов, Н.Аминов, Н.Каримов ва бошқ.: Тўпловчи: Б.Қосимов; Изоҳ ва луғат О.Тўлабоевники). Ж. 1: Шеърлар, ибратлар. – Тошкент: Маънавият, 2006. – 272 б.(Abdullah, Avloni. Selected works: 2 volumes / A. Avloni; (Editorial board: O. Sharafiddinov, N. Aminov, N. Karimov and others: Collection: B. Kasimov; Comments and dictionary of O. Tulabaev). Dj. 1: Styxes, primers. - Tashkent: Manaviyat, 2006. - 272 p.
5. Исҳоқхон Ибрат. Танланган асарлар (Ибрат. Сиддиқий-Ажзий. Сўфизода). /Тўпловчи, нашрга тайёрловчи сўз боши ва луғат муаллифлари: Б.Қосимов, С.Аҳмедов, У.Долимов. Таҳрир ҳайъати: О.Шарафиддинов ва бошқ./ – Тошкент: Маънавият, 1999. – 232 б. (Ishakson Ibrat. Favorite production (Ibrat. Siddiqi-Aizi. Sophizoda). Authors, prepositions and dictionaries: B. Kasimov, S. Akhmedov, Yu. Dolimov. Editorial board: O. V. Sharafiddinov and others. – Tashkent: Manaviyat, 1999.- 232 p.)
6. Бехбудий М. Танланган асарлар // Тўпловчи, сўзбоши ва изоҳлар: Б.Қосимов. – 2-нашри, тузатилган ва тўлдирилган. – Тошкент: Маънавият, 1999. – 280 б. (Bekbudiy M. Selected works // Collection, preface and comments: B. Kasimov. - 2nd edition, revised and enlarged. – Tashkent: Manaviyat, 1999. - 280 p.)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№11 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000